

ELŐSZÓ

Pályám kezdete, 1975 óta foglalkoztat az a gondolat, hogy a magyar leíró nyelvtani kutatásoknak számomra meggyőző régi és új eredményeit hogyan lehetne úgy rendszerbe foglalni, hogy ne csak egy statikus állapotleírást kapjunk, hanem ez a rendszerezés tükrözze nyelvünk szerkezetén kívül annak működési módját is.

Ennek az átfogó rendszerezésnek az alapötlete 1976-ban született meg, amikor bölcsészdoktori értekezésemen dolgozva csoportosítani próbáltam a birtoklással kapcsolatos jelenségeket. A nyelvtudományi szakirodalomban találkoztam a morfológiai szint, szintaktikai szint, szemantikai szint szakkifejezésekkel, de ez a felosztás nem felelt meg elképzeléseimnek. Disszertációm bevezetőjében végül is nagy vonalakban felvázoltam a nyelvi szintek ma már általánosan használt rendszerét. Ez a tanulmányom megjelent a Nyelvtudományi Értekezések sorozatban az Akadémiai Kiadónál 1978-ban *A birtoklás kifejezése a mai magyar nyelvben* címmel. Ebben az időben már dolgoztam a téma továbbfejlesztésén. Újabb tanulmányom ebben a témakörben 1982-ben jelent meg az ELTE Nyelvtudományi Dolgozatok című sorozatának 33. köteteként. Ebben a szellemben szerkesztettem meg *Összefoglaló feladatgyűjteményemet* (Tankönyvkiadó, 1991) valamint a középiskolák számára készült tankönyvsorozatomat (*Nyelvről, anyanyelvről 15–18 éveseknek*. 1–4. kötet. Calibra, ill. Műszaki Könyvkiadó).

Tapasztalataim azt mutatják, hogy a nyelvi szintek rendszeréről sokan és sokat beszélnek szakmai körökben és az oktatásban egyaránt, de elsikkadt a lényeg: vagyis éppen a működő rendszerről nem vesz tudomást a szakma. Mindezek miatt úgy gondoltam, hogy közérthető formában, a szélesebb olvasóközönségnek is szánva, ugyanakkor szakmai igényességgel mozgásában mutatom be egy kötetben a mai magyar nyelvnek a nyelvi szintekre épülő rendszerét.

Könyvem ötletét a RÁCZ ENDRE ÉS TAKÁCS ETEL nevével fémjelzett, igen elterjedt *Kis magyar nyelvtan* (Budapest, 1959) adta, melyet nyelvészek, magyartanárok, diákok és a csak tájékozódni kívánó közönség egyaránt olvasott. Ebben a kötetben bemutatom a nyelvi szinteket a fonémaszinttől egészen a szövegig a szintézis (növekvő) sorrendjében, utalva természetesen a megértésben fontos szerepet játszó analízisre is. Az egyes nyelvi szintek elemeit a nyelvnek minden ismert síkja felől megvizsgálom: a megszo-kott alaktani és jelentéstani jellemzés mellett fontosnak tartom minden egyes szinten a fonetikai jellemzőknek, valamint a nyelvi elemek esztétikai lehetőségeinek, azaz stilisztikai funkciójuknak a bemutatását is. Ebből természetesen az is következik, hogy nyelvelírásomból hiányzik az önálló stilisztikai fejezet, hiszen a nyelvi stílusra vonatkozó megjegyzéseimet szintekre lebontva ismertetem. (A tartalomjegyzékben külön betűtípus hívja fel a figyelmet a stilisztikai fejezetekre, a szövegben előforduló egyéb stilisztikai fejtegetésekre pedig a név- és tárgymutató vezet rá.)

A legkisebb nyelvi elem, a fonéma és a legnagyobb nyelvi jelenség, a szöveg szélső helyzetüknél fogva kivételek a többi nyelvi elemre érvényes szabály alól: minden nyelvi elem nála egy fokkal kisebb elemekből van megszerkesztve, és nála egy fokkal nagyobb elembe van beszerkesztve. Ennek megfelelően a nyelvi szintek leírásában is figyelembe kell vennünk ezt a két irányt.

A hagyományos nyelvtanok (és jó néhány újabb szemléletű nyelvten is) a nyelvnek csak a statikus bemutatására képesek. A nyelv azonban nem mozdulatlan, változik térben és időben, folytonos mozgásban van, s működésének bemutatásával még adós a nyelvtudomány. Ebben a könyvben kísérletet teszek arra, hogy szemléltessem a nyelvnek a nyelvhasználat során megfigyelhető mozgásait, a nyelvi szintek kapcsolatait, a közöttük végbemenő mozgásokat s a közlésfolyamatban az üzenet megalkotásának menetét. A nyelvi szintek közötti kapcsolatokat a lépcsőzetes egymásra épülésük mellett a köztük lévő átmenetek rendszere, az alkalmi funkcióváltások és egyéb mozgások jelzik, s bemutatásukkal a statikus nyelvreírás helyett a nyelv dinamizmusát jobban visszaadó rendszerezést kapunk.

Az elmondottakat a középiskolások jórészt már megismerhették az általam írott nyelvtankönyvekből, melyeknek anyaga részben megtalálható a *tudasbazis.sulinet.hu*-n. Ennek a könyvnek az első kiadása a Műszaki Könyvkiadó gondozásában jelent meg 2002-ben *A magyar nyelv kiskönyve* címmel. A Tinta Kiadónál megjelenő újabb kiadás a téma átdolgozott, néhány új fejezettel kibővített változatát tartalmazza, de az általános iskolai tananyagról szóló részek is belekerültek. Legnagyobb újítása a könyvnek a rendszerezés mellett a vadonatúj példaanyag, hiszen a mai magyar nyelv fogalma magában foglalja a nagy klasszikusok mellett a talán kevésbé ismert régebbi és modern szerzők nyelvhasználatának ismeretét is. Remélem, hogy tudományos ismeretterjesztő szándékkal íródott könyvemmel hozzájárulhatok ahhoz, hogy idővel elkészülhessen a nyelvünket működésében bemutató, új szemléletű, részletes magyar nyelvten is.